

Таке «неміське» міське фентезі

АЛЬОНА СІЛІНА

16 СІЧНЯ 2019

Коли берешся писати про жанрову сучасну українську літературу, опиняєшся між крайнощами. Хтось запевняє, що все у нас із міським фентезі добре – і записує до нього готику чи всю підліткову літературу, аби лише події відбувались у місті. Інші заперечують, що немає не тільки представників цього жанру, а й навіть осмислення явища в українському літературознавстві. То чи є в Україні сучасне міське фентезі?

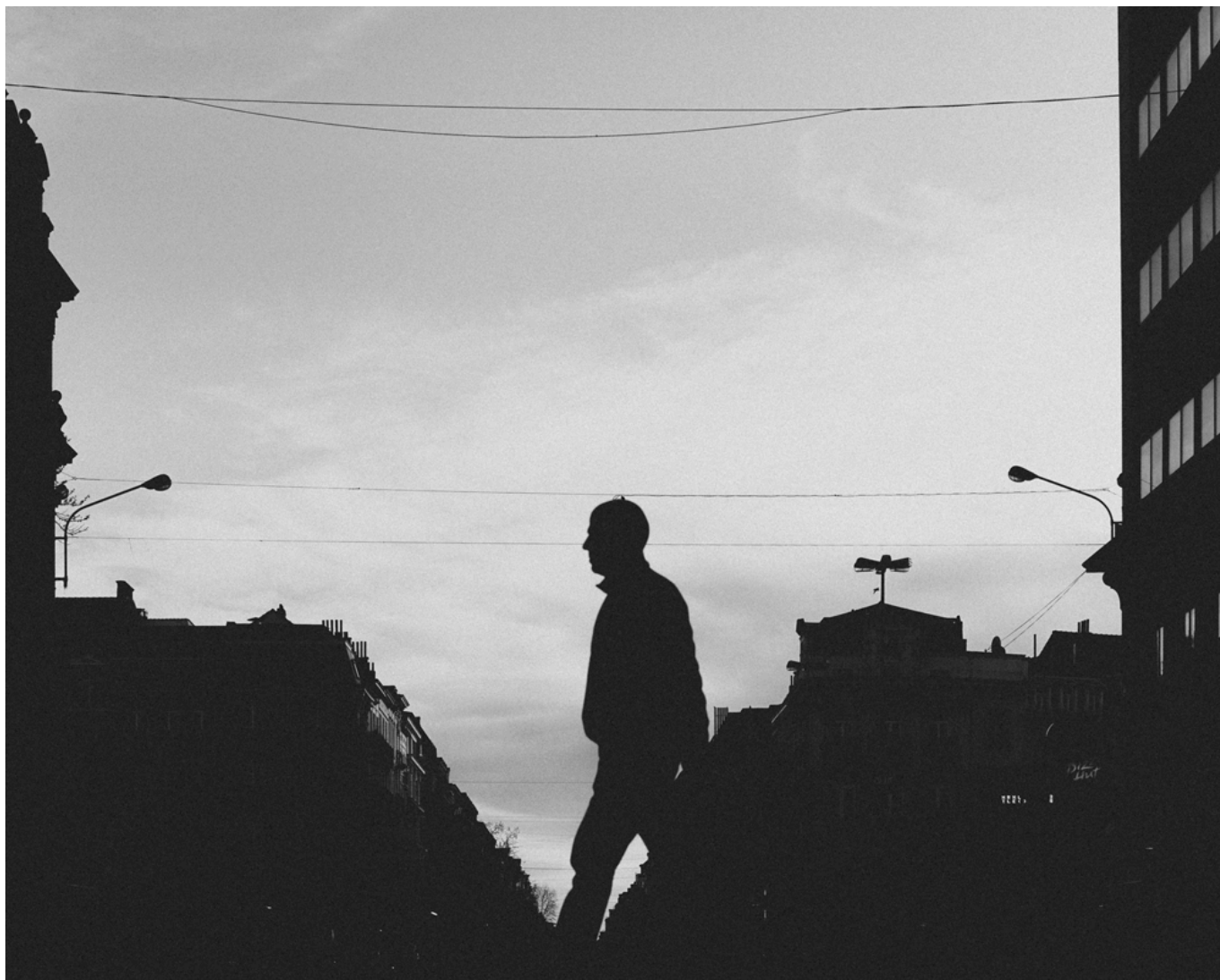

Фото: Matthias Ripp

Щось нове чи щось старе? Крізь фольклор і готику до міських героїв

Літературознавець Михайло Назаренко розглядає фентезі саме як історичний результат розвитку української фантастики, яка спирається на традицію, започатковану в текстах Миколи Гоголя. На його думку, світ Гоголя породив абсурдно-гротескні твори, «химерну прозу» й фентезі.

У такому контексті можна говорити про те, що фентезі має глибоке коріння в українській літературі, проте не тотожне ні готичному роману, ні магичному реалізму. Фентезі можна

розглядати як актуалізацію фольклорної традиції й відбудову міфологічного світосприйняття. Але тоді виникає інше запитання: з чим працюють автори саме міського фентезі? Із сучасною міфологією чи з міксом традицій і релігій, як, наприклад, Ніл Гейман в «Американських богах»? Чи, може, апелюють до впізнаваних архетипів та образів, лише осучаснюючи їх завдяки міському ландшафту? І чим тоді є ця сучасна міфологія?

Урбаністичних міфів в українській літературі бракувало ще на початку XXI століття. Проте активно розвивався інший жанр – готичний роман, часто з фольклорними мотивами. 2000 року побачила світ «Антологія українського жаху», до якої ввійшли тексти 32 авторів: від Івана Франка до Генрі Лайона Олді. Її упорядник, Василь Пахаренко, вказує, що ця готична література часто зливається із містикою, фольклорною й науковою фантастикою, але містить самостійні прикмети – авантюризм і моторошність. Деякі автори – наприклад, Галина Пагутяк – упритул підходили до міського фентезі, залишаючись, проте, вірними готичній традиції.

Фентезі має глибоке коріння в українській літературі, проте не тотожне ні готичному роману, ні магічному реалізму.

2010 року в Дари Корній вийшов роман «Гонимарник», який за формальними ознаками вже можна вважати міським фентезі, – але й тут варто говорити більше про текст із використанням фольклорних мотивів і з цілковито авторським світом, події якого відбуваються в сучасному міському просторі. Це доволі успішне поєднання, якому Дара Корній вірна й у подальших романах, припало до душі багатьом читачам. Її романи позначають як міське фентезі принаймні книговидавці. Елементи жанру можна помітити у «Крилах кольору хмар» чи «Зворотному боці сутіні»: місто тут уже стало чимось більшим, ніж просто фоном для подій. А проте межа, яка ніби відділяла ці тексти від справді міського фентезі, доволі довго була відчутна.

«Погані» міста й цікаві місця

Намагаючись зрозуміти, чому ж міське фентезі ніяк не приживалося в Україні, треба знов повернутися до історії. В українській літературній традиції місто завжди було пов'язане з

негативом: його сприймали як вороже чи навіть «грішне» середовище, яке змінює й ламає героя. Достатньо згадати «Місто» Валер'яна Підмогильного чи, з раніших текстів, «Кайдашеву сім'ю» Івана Нечуя-Левицького. На це, зокрема, звертає увагу Олексій Гедеонов, автор роману «Випадковому гостю»:

Місто – чуже, місто – вороже, місто – не Наше. Прийти до міста надовго, оселитися в ньому означає втратити ідентичність, змінитися, мімікрувати, пропасти. Ця ментальна теза протрималася приблизно з Нового часу й до самої індустріалізації. Тобто майже триста років сталої традиції відкидання міста як місця дії, попри те, що воно давно вже було місцем життя чи сталого перебування. Це не могло не мати впливу.

Саме тому на початку становлення нової – пострадянської, постіндустріальної, постчорнобильської – української літератури локус «місто» не мав сталої інтерпретації, закріпленої традиції сприйняття й базових позначок, які дозволяли б вибудувувати «всесвіт» у своєму реальному просторі.

Останні роки, принаймні десять, позначені були появою нових авторів українського фентезі, які не побоялися долучити простір міста до свого творчого доробку. Дуже вдало і вчасно прийшовся стімпанк, який розвинув наче недописану літсторію міст епохи «зламу століть». Постапокаліпсис теж захопив чимало авторських уяв. Але базового, так би мовити, материнського пласту, прасвіту, загального наративу українського міського фентезі досі не вироблено.

Більшість авторів, зокрема початківців, досі не виходить за межі тем, окреслених ще за доби романтизму: підземелля, скарб, козак-чародій, відьми й чорти, квілять дівчина і старенька мати... Час подолати цю копію копії.

В українській літературній традиції місто завжди було пов'язане з негативом: його сприймали як вороже чи навіть «грішне» середовище, яке змінює й ламає героя.

Ще одну причину слабкості міського фентезі Олексій Гедеонов вбачає в тому, що автори зосереджуються лише на Києві та Львові.

Можна сказати, що поза межами Києва, Львова, Харкова залягла майже непроникна фентезійна темрява. Дивна ситуація, коли майже скрізь бракує для своїх свого фентезійного нарративу, але ті свої вперто продукують зашкарублі міфи півторасторічної давнини.

Зокрема – Чернігів... Адже це давній, вікопомний суперник Києва. Абсолютно неопрацьований міфологічний пласт цього міста, який сягає ще варязьких, вікінгівських часів. Вікінги в Чернігові – це ж не жарт.

Черкаси – ані згадки. А це напівзатоплене місто. Тобто місто, яке перебуває на межі двох світів. Потужна тема? Мала б бути – але нема. Непрописане, а від того – не читане.

Текстів про Одесу як про складову світу діонісійських містерій, того «фракійського міфу», що породив у суміжних чорноморських країнах чимало сюжетів, годі й шукати. Ну, добре, про Одесу генуезську, коли вона звалася Джинестрою – але теж ані слова.

І я вже просто мушу сказати, що Луцьк – найготичніше місто України – досі не має свого міфологічного локусу. А саме тут відбувся колись справжній з'їзд справжніх королів. 1429 рік. Середньовіччя. Сім королівств. Десь уже це було...

Останні п'ять років: нові імена, теми та схвалення «жанровості»

Погляд Олексія Гедеонова доволі песимістичний. Та за останні п'ять років таки відбулися певні зміни на краще.

Власне, роман «Випадковому гостю» – хороший приклад того, як місто стає чимось більшим за декорацію. Інколи виникає враження, що воно – скоріш антрепренер, який відкриває нові розділи й підводить до подій, що ось-ось мають статися. Ринок, площі, вулиці – усе це не просто пейзажі, а певний міфічний простір, де живуть продавчині з фантастичними здібностями й миші, здатні розмовляти.

Увага до фентезі, зокрема міського, останніми роками посилилася. Книговидавці нарешті припинили соромитися слова «фантастика» та сміливіше вдаються до терміна «фентезі». На великих книжкових фестивалях відбуваються тематичні події, панельні дискусії, презентації авторів, що працюють із фантастичним. Літературний конкурс «Коронація слова» започаткував спеціальну відзнаку «Сучасне українське фентезі», яка і сприяє самоусвідомленню авторів, і

сигналізує видавцям про популярність жанру.

Читачам, які цікавляться міським фентезі, уже добре знайомі імена Дари Корній, Тали Владмирової, Галини Пагутяк – а поруч з'явилася ще низка нових авторів. 2017 року видано роман Нати Гриценко про сучасних шаманів, які живуть у містах, дебютувала з фентезійним романом про Львів «Варта у грі» Наталія Матолінець; 2018 року вийшов дебютний роман Світлани Тараторіної «Лазарус» про Київ. Про духів сучасного Львова пише Ярина Каторож. І саме цих нових авторів варто спитати про те, що ж їх захоплює в міському фентезі.

Життя в сучасному місті: виклики для героїв

Альона Нойвілль, авторка фентезійного роману «Нічна», розмірковує про те, як проблеми життя в сучасному місті можуть бути пропрацьовані в міському фентезі.

Щодня, з ранку до вечора, ми несвідомо скоряємося ритму міста, у якому живемо. Рухаємося звичними маршрутами, купуємо молоко в крамничці біля дому, тікаємо з роботи раніше, аби не стояти в заторах. І все одно стоїмо. Не важливо, людина ти чи інше створіння, змушене жити між людей, – усі ми заручники глобалізації. Пристосуванці. І найбільший виклик для нас – зберегти власну особистість. Насаджене прогресом і запрограмоване природою завжди будуть по різні боки барикад. Боротьба за здоровий глузд ставатиме усе важливішою в умовах сучасного міста.

Футурологи прогнозують, що за якісь десять років наш світ стане світом мегаполісів, де можливості чекатимуть на кожному кроці. Не людина має бути привабливою для міста, а місто – для людини. У запеклій боротьбі за увагу компанії й корпорації, які зазвичай містами й керують, можуть перетнути межу. Місто стане зручною в'язницею, де людину запевнятимуть: у тебе є все, що необхідно. Працюй завзято, ти не можеш втомлюватися – навколо ж краса, яку ми створили саме для тебе. Будь вдячний. Лишайся тут назавжди. У полоні мегаполісу змінюватимуться цілі покоління, не відаючи, що їх приручили, ніби щурів, підсадили на солодку ілюзію. Якщо черпати ідеї в футурології, місто може отримати роль ширми, за якою приховуватимуться справжні антагоністи – люди, закохані у гроші та владу.

Можна сподіватися, що скоро літературознавці вже не будуть сперечатися, чи є в нас міське фентезі, а читач не

муситиме знов і знову звертатися до перекладів, коли захоче дізнатися, що таке справжнє міське фентезі.

Духи як прояв любові до рідного міста

У Ярини Каторож, яку вже знають як авторку героїчного фентезі, інша історія й інші мотиви працювати в жанрі міського фентезі.

Задум оповідань про львівських духів доволі давній. У мене з'явилася племінниця Вікторія, і почали виникати думки про твори, які можна буде прочитати маленькій дівчинці. А пізніше я обирала тему дипломної роботи, і мені спало на думку створити маленьких духів-звірят, які жили б в академії й опікувалися кожен своїм предметом: живописом, рисунком, графікою (адже я – художниця). Зрештою стало зрозуміло, що стін одного будинку для моїх духів буде замало – довкола ж таке чудове місто!

У Львові я довго вчилася і працювала, часто тут буваю й люблю це місто неймовірно. Його архітектура, історія й завжди така трохи містично-святкова атмосфера якнайкраще сприяють вірі в дива й у те, що люди можуть бути не єдиними мешканцями міста, де кожен куточок, старовинна брама й горище приховують якусь таємницю. Я люблю дивитися на вікна та дахи, люблю їх фотографувати й малювати, як у шибках відбивається небо. Тому першим духом Львова я вигадала Дахівницю, яка опікується, як можна здогадатися з імені, дахівкою, уміє літати й має дуже цікавий характер. Оповідання про неї вийшло минулоріч у журналі «Дніпро». Ще перед тим у збірці від «КМ-Букс» «Велосипед мого серця» побачив світ «Велосипедник» – дух охочих покрити педаль. А для «Кишенькового мандруарію» я підготувала оповідання «Ринвар» – про духа львівських ринв і труб. Будуть в ньому й нові персонажі, і дехто вже знайомий читачам.

Дуже хочу продовжити розповіді про маленьких, але неймовірно відважних, цікавих, подекуди дуже давніх істот, які люблять Львів не менше, ніж ми. Тому цілковито можливо, що збірка оповідань про львівських духів стане одним із наступних моїх проєктів після завершення трилогії, над якою працюю зараз.

Можна сподіватися, що скоро літературознавці вже не будуть сперечатися, чи є в нас міське фентезі, а читач не муситиме знов і знову звертатися до перекладів, коли захоче дізнатися, що

таке справжнє міське фентезі. Нещодавно у «Видавництві Старого Лева» вийшла книжка Марини Макущенко «Темний бік будинку», у якій ідеться про старі київські споруди. Можливо, це ще один крок до власного «Небудь-де» – уже без нехтування можливостями, які надають українські міста.

АЛЬОНА СЛІНА

16 СІЧНЯ 2019

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in </home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php> on line **284**